

Mračni turizam

Milohanović, Eva Ramona

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:247431>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-04**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FAKULTET ZA INTERDISCIPLINARNE, TALIJANSKE I KULTUROLOŠKE STUDIJE
KULTURA I TURIZAM

Mračni turizam

Završni rad

Student: Eva Ramona Milohanović

Mentor: Aljoša Vitasović

U Puli, 2021.

Sadržaj

1. UVOD	2
2. Definiranje mračnog turizma	3
2.1. Povijest mračnog turizma.....	4
2.2. Tipologija mračnog turizma	5
2.3. Kategorije unutar mračnog turizma.....	8
3. Atraktivnost mračnog turizma	11
3.1. Ponuda i potražnja mračnog turizma.....	11
3.2. Motivi mračnih turista	12
3.3. Etičnost mračnog turizma.....	13
4. Primjeri mračnog turizma u svijetu.....	15
4.1. Sjedinjene Američke države.....	16
4.2. Europa	19
4.3. Japan.....	23
5. ZAKLJUČAK	27
POPIS LITERATURE	28

1. UVOD

Turizam sam po sebi je složen fenomen koji uključuje širok krug ljudi koji sve više traže nova i jedinstvena iskustva kako bi zadovoljili najrazličitije motive. Jedan od razloga zašto se svjetski turistički krajolik drastično mijenjao posljednjih desetljeća je upravo ta promjena u potražnji. Mračni turizam, koji se smatra pojavom koja obuhvaća prikazivanje i potrošnju (od strane posjetitelja) stvarnih i komercijaliziranih mjesta smrti i katastrofe tema je ovog završnoga rada i jedan od novijih oblika turizma. Cilj ovog rada je definirati i pobliže objasniti mračni turizam kao posebni oblik turizma te odgovoriti na pitanje što određuje ponudu i potražnju tamnoga turizma te pitanje same etičnosti tamnog turizma.

Rad je podijeljen na tri glavna dijela od kojih svaki ima svoja tri zasebna podnaslova. U prvom dijelu rad se fokusira na pobliže objašnjavanje pojma i povijesti mračnog turizma, njegove podjele i kategorizacije. Zatim se u drugom dijelu analiziraju motivacije mračnih turista, kako se regulira ponuda i potražnja takve atrakcije te pitanje etičnosti iskorištavanja mjesta tragedije u svrhe turizma i zarade. U posljednjem dijelu nalaze se primjeri mračnog turizma na prostorima SAD-a, Europe i Japana kako bi se bolje ilustrirao koncept mračnog turizma.

Metode korištene prilikom prikupljanja podataka bile su komparativna metoda, analiziranje već postojećih podataka, induktivna metoda te metoda deskripcije. U radu su korišteni izvori i podaci iz pisane literature stranih i domaćih autora, završnih radova i oni objavljeni na internet stranicama. Hipoteza rada glasi: je li mračni turizam primjeren oblik turizma te je li njegov razvojni potencijal bitan za turističku destinaciju.

2. Definiranje mračnog turizma

Lennon i Foley u radu iz 1996.g. opisali su termin mračni turizam kao posjet stvarnim ili rekreiranim mjestima koja su povezana sa smrću, patnjom, nesrećom ili samo naizgled jezivom atmosferom. Među primjere ranih oblika mračnog turizma mogu se ubrojiti gladijatorske igre rimskog područja ili javna pogubljenja u srednjovjekovnom razdoblju. Danas mračne turističke destinacije i atrakcije postaju sve popularnije i nude veliku raznolikost u svojoj ponudi. Atrakcije idu iz krajnosti u krajnost, od već masovno popularizirane kuće užasa i mjesta smrti slavnih ljudi, do mjesta masovnih ubojstava i tragičnih katastrofa.

U literaturi se također koristi naziv tanaturizam, od grčke riječi thanatos koja u prijevodu znači smrt, te drugi koji spadaju pod ili se smatraju službenim nazivom kao što su tamni turizam, turizam žalosti, turizam crnih točaka i morbidni turizam. . Seaton opisuje tanaturizam kao "... putovanje u svrhe posjećivanja mjesta, koje je u cijelosti ili djelomično, motivirano željom za stvarnim ili simboličkim susretima sa smrću posebno, ali ne isključivo, nasilnom smrću, koja može u različitoj mjeri biti aktivna kroz specifične značajke onih lokacija kojima je smrt žarišni objekt „¹. Ova definicija fokusira se na potrebe mračnih turista koji aktivno putuju kako bi iskusili tamnu atmosferu takvih mjesta te kako bi se približili smrti bez trajnih posljedica. Seaton također vjeruje kako je tanaturizam definiran specifičnim motivima potrošača i da individualna motivacija turista uvelike igra ulogu u ovoj vrsti turizma.

Izraz koji se nalazi u poveznici s definicijom mračnog turizma je "crna točka", koji je definiran kao "... komercijalni razvoj grobnih mjesta i mjesta na kojima su se slavne osobe ili velik broj ljudi susreo s iznenadnom i nasilnom smrću".² Chris Rojek u radu „Ways of Escape“ prikazuje različite primjere crnih točaka među kojima su prostor izgrađen na spoju autocesta 466 i 41 u Kaliforniji gdje je James Dean poginuo u automobilskoj nesreći, godišnje bdijenje svijeća u znak sjećanja na Elvisa Presleya u Gracelandu i Auschwitz.

U literaturi može se pronaći mnogo pokušaja definiranja ili označavanja turističke aktivnosti povezane sa smrću kroz analiziranje specifičnih manifestacija mračnog turizma (od ratnih muzeja koji usvajaju tradicionalne i suvremene metode predstavljanja događaja do mjesta koja obilježavaju genocide) i političke ideologije povezane s takvim prisjećanjem.

---

1 Graham Dann, A. V. Seaton, Slavery, Contested Heritage, and Thanatourism

2 Prof. Richard Sharpley, Philip R.Stone, The Darker Side of Travel: The Theory and Practice of Dark Tourism

Veliki dio literature također pokušava definirati mračni turizam kroz brojne opise i dodatne komentare koji poliče pojašnjavaju određene aspekte s malim fokusom na analizu potražnje.

Može se zaključiti kako se tanaturizam u suštini temelji na subjektivnom motivacijskom aspektu turista tj. na nečemu dubljeg od same potrebe za putovanjem, dok se komercijalni tamni turizam bazira na spektaklu nečeg ljudima nepoznatog i bizarnog te karakteristike oboje čine mračni turizam današnjice.

2.1. Povijest mračnog turizma

Od trenutka kada putovanje bilo moguće ljude su privlačila - namjerno ili ne - mjesta, atrakcije ili događaji koji su na neki način povezani sa smrću, patnjom, nasiljem ili katastrofama.³ Općepoznati događaji kao što su gladijatorske igre uvedene u prvoj polovici 3. stoljeća, spaljivanje "vještica" u srednjem vijeku ili javna pogubljenja koja se u nekim državama održavaju i danas smatraju se prvim oblicima mračnog turizma. U Pompejima u Italiji intenzivna šteta nanosena erupcijom Mt. Vezuva, te ona kasnije nanosena dimom od konstantnog izgaranja bila je velika atrakcija mračnog turizma u vrijeme romantizma te je i dan danas poznata destinacija no na nju se sada gleda kao dio povijesnog turizma.

Neki smatraju kako je primitivni instinkt za otkrivanje nepoznatog ono što motivira čovjeka da posjećuje mračna mjesta. Boorstin (1964.) tvrdi kako je prva vođena turneja mračnog turizma u Engleskoj 1838. bila putovanje vlakom kako bi se svjedočilo vješanju dvojice ubojica. U specifičnom kontekstu ratovanja, Seaton (1999.) primjećuje da su smrt, patnja i turizam povezani stoljećima, navodeći posjete bojnopolju Waterloo od 1816. godine nadalje, kao zapažen primjer onoga što on naziva „tanaturizmom“ iz 19. stoljeća.⁴

U širem smislu, mračni turizam može se smatrati najstarijim oblikom turizma i nedavnim razvojem u ovoj grani. U ranije vrijeme hodočašća koja su predstavljala jedini oblik putovanja uključivala su posjećivanje različitim mjestima smrti, groblja ili mjestima atentata. Ljudi su putovali odajući počast pokojnim dušama i prisjećajući se uspomena na davnu prošlost. Mračni turizam pod ovim nazivom dugo nije evoluirao kao posebna niša.

---

³ Stone, P. (2005) *Dark tourism: An old concept in a new world*. Tourism, London

⁴ Sharpley, R., Stone, P. (2009) *The Darker Side of Travel: The Theory and Practice of Dark Tourism*. Bristol,

Ovaj se oblik turizma razvijao početkom i sredinom devedesetih, kada su se ljudi posebno zanimali za posjet nekim svjetskim mjestima katastrofe poput koncentracijskog kampa Auschwitz u Poljskoj, Memorijalnog parka mira Hiroshima u Japanu i Černobila u Ukrajini. Izraz "mračni turizam" osmislili su profesori na Sveučilištu Glasgow Caledonian, John Lennon i Malcom Foley 1996. godine.

2.2. Tipologija mračnog turizma

Tamni turizam je u raznim oblicima višestruk, višeslojan i postoji u različitim društvenim, kulturnim, zemljopisnim i političkim kontekstima.⁵ Potpuna kategorizacija svih atrakcija povezanih sa smrću vrlo je složena i teška. Nadalje, tanaturizam djeluje na zajedništvo između dva elementa turista: prvo, ako putnik ima jedan ili više motiva da posjeti mjesto smrti, i drugo, je li interes za smrt centriran oko osobe ili oko "razine smrti" (scale-of-death) i do koje mjere. Primjerice, može se zaključiti da ljudi koji posjećuju mjesta smrti kao što su bojište ili zatvor u kojem je rođak umro ili patio, imaju slab tanaturistički element u svojoj motivaciji zato što je interes usmjeren prema životu i smrti osobe umjesto smrti same po sebi. Zanimanje za smrt centriran je dakle oko osobe jer je to svrha posjeta. Suprotno tome, ljudi koji posjećuju iste znamenitosti, ali nemaju rodbinu ili prijatelje koji imaju povijest tamo, pokazuju snažan element tanaturizma; zanima ih sama smrt i fascinirani su tim znamenitostima.

Iako tamni turizam ima mnogo karakteristika koje ga definiraju, te se proizvodi i konzumira unutar mnoštva raznih socio-kulturoloških i geopolitičkih okruženja, došlo je do pokušaja u konstruiranju tipologije mračnog turizma. "Spektar mračnog turizma" je tipologija koja ističe razne 'nijanse' mračnih turističkih mjesta, atrakcija, i izložba prema prostornim, vremenskim i interpretacijskim čimbenicima. Taj "spektar ponude" posebno uspoređuje na primjer, mjesto, ciljeve lokacije (obrazovanje, zabava ili oboje), percepciju autentičnosti i slično. Pritom, ovaj model pruža osnovu za pronalaženje tamnih turističkih mjesta na osnovi njihove nijanse, tj. je li mjesto tamnijih ili svjetlijih razmjera. Iako on možda previše pojednostavljuje složenost ponude tamnog turizma, 'spektar mračnog turizma' pruža koristan okvir za istraživanje i također za razumijevanje fenomena u cjelini.⁶ Slično tome, Sharpley, R. (2005) nudi tipologiju pod nazivom 'tamna turistička matrica' u kojoj se i ponuda i potražnja uzima u obzir.

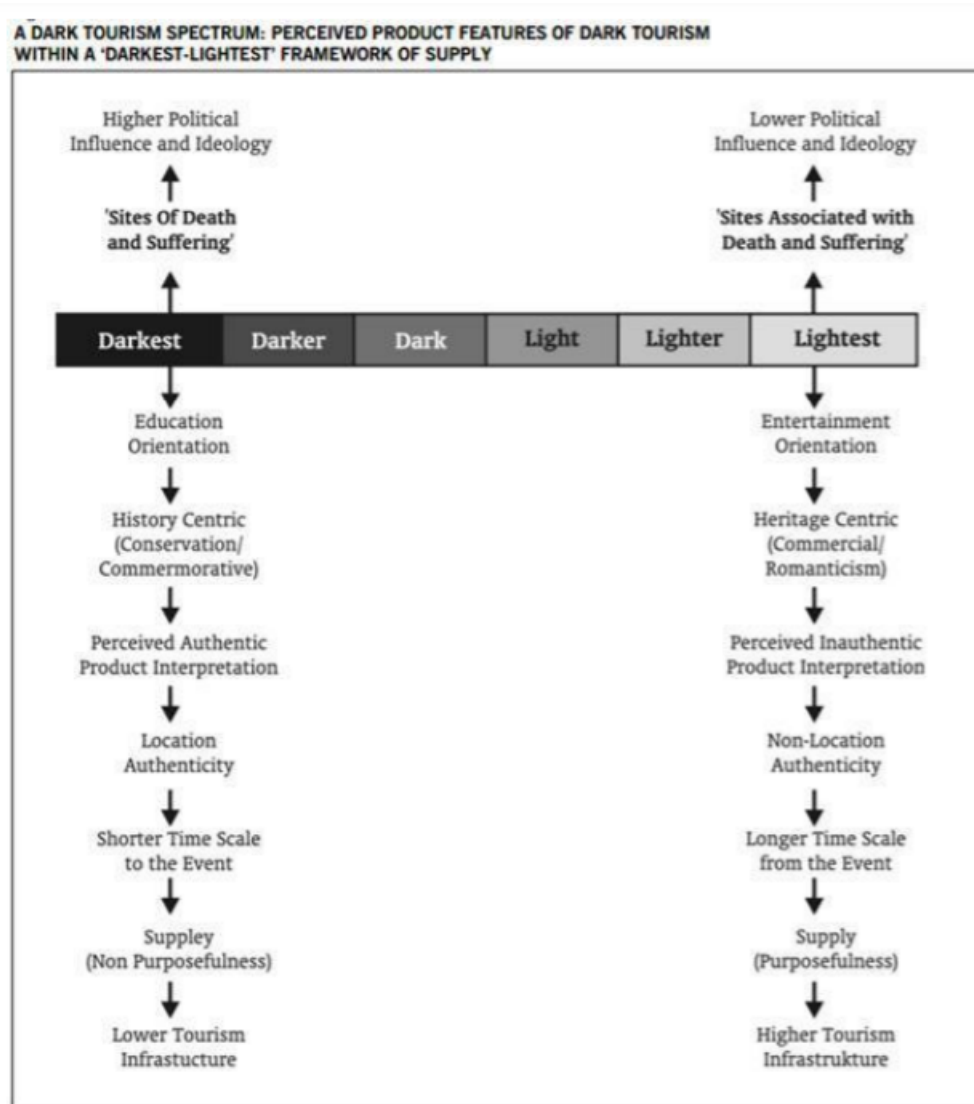
---

⁵ Ibidem

⁶ P. Robinson, Tourism: The Key Concepts

Također, Sharpley predlaže model spektra u kojem se mračne turističke atrakcije ili doživljaji mjere po tome koliko je element smrti i fasciniranost istom dominantan faktor potrošnje turista i koliki je dio ponude namjerno usmjeren prema zadovoljavanju takvog motiva posjećivanja. Kao rezultat, moguće je definirati četiri 'nijanse' tamnog turizma: blijedi turizam, siva turistička potražnja, siva turistička ponuda i crni turizam.

Slika 1 Spektar mračnog turizma

Izvor 1 Dark tourism explained: What, why and where, www.tourismteacher.com (20.07.2021)

Na Slici 1 nalazi se prikaz spektra tj. nijansi mračnog turizma te karakteristike njegovih krajnosti. Blijedi turizam je ponuda koja se odnosi se na turiste čiji je interes za smrt nizak ili na mjesta koja su otvorena za posjetu, ali čija namjena nije usmjerena tome da bude turistička atrakcija.

Aktivnosti blijede turističke atrakcije su obično romantizirane verzije mračnih događaja ili vremena u povijesti komercijalnije prirode (primjerice događaji zabavne tematike koji su centrirani oko Jacka Trbosjeka ili komična predstava koja se odvija u vrijeme kuge). Namjera je ovakvih atrakcija da se turist zabavi i uživa, umjesto educira o povijesti događaja i značenja koje on ima. S obzirom na etični problem mračnog turizma i političkog i ideološkog utjecaja koji on ima, blijedi turizam se smatra lakšim oblikom i rijetko je tema rasprave.

Siva turistička ponuda i siva turistička potražnja mogu se sagledati kao dvije suprotnosti iako se na spektru nalaze neposredno jedna do druge. Siva turistička ponuda ubraja mjesta koja su namjerno postavljena kako bi iskoristila nekakav mračni događaj i koja privlače posjetitelje čiji interes za smrt ili smrtni događaj nije dominantan faktor tijekom putovanja, ali i dalje postoji. Primjer ovakve atrakcije je obilazak mjesta pada leta United Airlinesa 93 - jednog od zrakoplova 11. rujna koji se nalazio na imanju farmera u Pennsylvaniji. Iako se 11. rujna povezuje sa padom "Blizanaca", postoji ogroman raspon i raznolikost ponude mračnog turizma te je pokazano kako je ova ponuda stvorila novu potražnju na toj lokaciji te je pravilno iskorištena u turističke svrhe. Na drugom kraju sivog spektra nalazi se siva turistička potražnja. Ona definira turiste koji su fascinirani smrću tj. mračnim događajima koji posjećuju mjesta koja nisu namijenjena tamnom turizmu. Mračni je turizam vođen ponudom te ljudi rijetko naiđu na mjesto koje označava mračni turizam bez vanjskih utjecaja, no usprkos tome turističke atrakcije mogu "slučajno" postati lokacije mračnog turizma ili lokacije bez poznate mračne povijesti dobiju na značenju među turistima. Tako je kroz priče i videozapise o lovu na duhove bolnica St. Ignatius u Washingtonu postala mračna turistička atrakcija s titulom uklete bolnice iako nije ništa više od napuštene zgrade s povijesti povezanom sa smrću i religijom.

Na kraju spektra mračnog turizma nalazi se crni turizam. Crni turizam također se naziva i "čisti" tamni turizam, gdje je fascinacija sa smrću i povezanim događajima zadovoljena ponudom u turizmu koja je izravno namijenjena kako bi udovoljila toj fascinaciji. To su mjesta poput šume Aokigahara u Japanu i sabirni logor Auschwitz koja su direktno povezana sa smrću. Iako su ove lokacije striktno povezane sa najtamnijim mračnim turizmom mnogi aktivni mračni turisti izbjegavaju ovakve poznate lokacije zato što smatraju da veliki dio turista koje posjećuje ove lokacije se nalazi u kategoriji blijedih turista. Prosječni turisti posjećuju poznate mračne atrakcije jer su u blizini i one su dio turističke infrastrukture mjesta te se to posebno vidi neprimjerenim ponašanjem i nepoštovanjem mjesta koje posjećuju. Slučajevi ovakvih posjetitelja česta su tema javne rasprave.

2.3. Kategorije unutar mračnog turizma

Jednom kada je mračni turizam bio prepoznat kao fenomen, nekoliko je zemalja pokušalo integrirati tamni turizam kao proizvod u svoju turističku industriju. Mnoge su destinacije širom svijeta implementirale strukture kako bi podržale ovu novu ponudu, igrajući važnu ulogu kako u ekonomiji jedne zemlje, tako i u njenom imidžu.

Mračni turizam ima podjelu koja ovisi o karakteristikama kao što su motivacija posjetitelja i lokacija. Unutar nje mogu se razlikovati glavne kategorije: ratni turizam, turizam katastrofa, turizam posjete zatvorima, turizam groblja, turizam duhova i turizam holokausta. Ratni / bojni turizam može se opisati kao rekreativno putovanje u ratne zone radi razgledavanja ili povijesnih proučavanja, turisti namjerno posjećuju nacije koje su bile uključene u rat, tražeći dokaze o sukobu. Artefakti rata poput ratišta, groblja, spomenici, muzeji i demonstracije "žive povijesti" povijesno su služili kao resursna baza za razvoj širokog spektra ratnih turističkih atrakcija i srodne infrastrukture. Općenito govoreći, ratni turizam povezan je s prizorima bitka i stradanja, ali osim toga, on se pojavljuje i povezan je s mjestima koja imaju važnu ulogu u povijesti naroda, u vojnim muzejima, utvrdama i dvorcima.⁷ Pod ovu se kategoriju također ubraja i memorijalni turizam koji se odnosi na putovanja primarno motivirana obrazovanjem, empatijom i sjećanjem na masovne žrtve ratnih sukoba (terorističkih napada i političkih progona) te prirodnih i drugih katastrofa. Kao što je već spomenuto u ranijem dijelu rada, ratni turizam nije novi tip turizma te također, postoji više razloga zbog kojih turisti posjećuju mjesta sukoba, uključujući komemoraciju, zabavu, obrazovanje i hodočašće.

Turizam u katastrofama praksa je putovanja u područja koja su doživjela prirodne katastrofe ili katastrofe izazvane od strane čovjekova utjecaja. Informacije o katastrofama i njihovim posljedicama privlače ljudsku pažnju, pogotovo u današnje vrijeme kada su vijesti o katastrofalnim događajima senzacija, međutim one također igraju važnu informativnu i obrazovnu ulogu. Pojedinci koji sudjeluju u ovoj vrsti putovanja motivaciju često nalaze u činjenici da će iz prve ruke vidjeti rezultate katastrofe i često putuju kao dio organizirane grupe. Jedno od najstarijih mjesta za katastrofalni turizam su već spomenuti Pompeji i Herculaneum koji su dio prirodnih katastrofa i gdje turisti mogu naučiti o povijesti i aspektima vulkanske aktivnosti Vezuva i doživjeti jedinstveno iskustvo promatranja odljeva ljudskih ostataka sačuvanih u vulkanskom pepelu.

---

⁷Dark Tourism: Concepts, Typologies and Sites

Postoje i drugi, raniji primjeri katastrofe, koji su pretvoreni u turističku atrakciju kao što su posljedice uragana Katrina u Americi i potres koji je u Chileu usmrtio 6,000 ljudi. Od ljudskih katastrofa najpoznatija je ona Černobila koja se dogodila u Ukrajini 1986.godine. Iako i dalje nije sigurno kročiti u određene dijelove koji su i dalje pod utjecajem eksplozije nuklearne elektrane, najavanturističkiji od mračnih turista upute se u istraživanje napuštenih prostora i objekata, što je moguće pod vodstvom, iako nisu svi nastrojani vođenim turama.

Zatvorski turizam odnosi se na posjet zatvorima koji imaju mračnu povijest, a ponajviše spaja obrazovanje i zabavu. S ovom vrstom turizma, nekadašnja mjesta kažnjavanja i zabrane postala su popularne turističke atrakcije zato što se ugašeni zatvori pretvaraju u muzeje ili povijesne objekte te neki čak održavaju kuće strave u svojim prostorima. U posljednjih par desetljeća nekoliko je starih zatvora sanirano i pretvoreno u turističke destinacije. Najpoznatiji zatvori na svijetu su Alcatraz i otok Robben. Alkatraz, nekadašnji zatvorski otok u zaljevu San Francisca, SAD, jedan je od svjetskih vodećih (i najpopularnijih) atrakcija mračnog turizma. Danas njime upravlja Služba nacionalnog parka i kao takva lokacija je otvorena za javnost. Otok Robben smješten je uz obalu Cape Towna. Ovo UNESCO-ovo mjesto svjetske baštine služilo je kao bolnica za gubavce, vojna baza i najneuglednije, zatvor maksimalne sigurnosti za političke zatvorenike tijekom apartheida, južnoafričkog sustava rasne segregacije koji je sankcionirala država. Najveću popularnost dobio je radi Nelson Mandele, koji je 18 godina služio na otoku Robben. Ova zatvorska mjesta postaju turističke atrakcije koje bilježe sve veći broj posjetitelja. Zatvori širom svijeta pronašli su "drugi život" u ulozi turističke atrakcije, te kao muzeji i hosteli, nudeći razne događaje od sablasnih večernjih obilaska uz svijeće do noćenja u ćeliji. Posjetitelji ovih atrakcija ljubitelji su povijesti i sve više, lovci na duhove.

Grobni turizam je pokret ljudi koji posjećuju groblja kako bi vidjeli statue i pogrebne ukrase u grobnicama i na grobovima uglednih i slavnih soba. Turiste koji posjećuju groblja mogu zanimati povijesni aspekti ili povijesno značenje ljudi koji su sahranjeni tamo. Jedno od najpoznatijih groblja na svijetu je pariško groblja Père Lachaise, u kojima su, između ostalih, sahranjene poznate ličnosti kao što su: Jim Morison, Edith Piaf, Oscar Wilde, Marcel Proust, Eugène Delacroix, Moliere. Popularnost brojnih groblja s ličnostima koje su obilježile svjetsku povijest u raznim područjima (književnost, filozofija, glazba itd.) dovelo je do stvaranja ASCE - Udruge značajnih groblja u Europi čiji je glavni cilj promovirati europska groblja kao temeljni dio kulturne baštine čovječanstva i podizati svijest europskih građana o važnosti takvih groblja.

Turizam duhova, jedna od svjetlijih i najpopularnijih grana mračnog turizma, čija je infrastruktura razvijena u zabavne svrhe, bazira se na komercijaliziranju duhova tj. slučajeva u kojima su pojedinci preminuli u neobičnim uvjetima ili lokacijama. U 18. i 19. stoljeću Škotska je dobila titulu "hot-spota" duhova i natprirodnog, te je doseglo i više slojeve koji su bili fascinirani pojavom. Međutim, to ne isključuje trenutke mračnog kao i istinske pokušaje pružanja povijesno točnih prikaza paranormalnih aktivnosti, koje su obično povezane s mračnijim dijelom mračnog turističkog spektra. Turizam duhova često uključuje kretanje kroz javne prostore, razlog koji stoji iza sve učestalijih izleta u svrhe promatranja paranormalne aktivnosti. Promocija turizma duhova u početku se temeljila na tri osnovna oblika: ukleti hoteli koji tu specifičnost koriste kako bi privukli javnost; agencije i poduzeća koja su usredotočena isključivo na paranormalne događaje; i paranormalne ture lova na duhove. Neka od najpoznatijih mjesta su *Tower of London*, Otok Lutaka u Meksiku i napušteni zabavni park Nara Dreamland u Japanu.

Holokaust turizam ili turizam mjesta genocida i zločina protiv određene grupe sastoje se od posjeta mjestima na kojima su se dogodili okrutni povijesni događaji i područjima koja su povezana s etničkim čišćenjima. Auschwitz najvažnije mjesto takvog događaja i kolektivnog tugovanja u svijetu, danas je među najpoznatijima i najvažnija destinacija na popisima mračnih turista.

Prema web-stranici koja promovira i educira o mračnom turizmu⁸ glavne kategorije su ratni turizam, turizam katastrofa, turizam posjete zatvorima, turizam groblja, turizam holokausta i ostali turizam genocida, turizam komunizma, turizam okultnog, turizam hladnog rata i željezne zavjese, nuklearni turizam i medicinski turizam. Međutim navode kako postoji određeni stupanj preklapanja, kako između ovih kategorija i onih koje nisu navedene, tako i s drugim oblicima turizma s obzirom da određeno mjesto često zanima putnika iz više razloga, (no također piše kao se ovdje ne radi o znanstvenoj klasifikaciji). Slično, profesor Phillip Stone sa Harvarda u svom radu "A Dark Tourism Spectrum: towards a typology of death and macabre related tourist sites, attractions and exhibitions" dijeli kategorije mračnog turizma na: tematski parkovi mračnog turizma, mračne izložbe, tamnice i zatvori, groblja, svetišta, mjesta ratnih sukoba i mjesta genocida; tim redosljedom od najsvjetlije do najtamnije kategorije.

---

⁸ <http://www.dark-tourism.com/>

Iako se ne razlikuje puno od već navedene, postoji mnogo načina definiranja tipologije mračnog turizma, međutim, iako ne postoji univerzalna tipologija tamnog turizma, ili čak i općeprihvaćena definicija, sve je veći trend među znanstvenicima koristiti mračni turizam kao objektivi za ispitivanje širih sociokulturnih razmatranja, političkih posljedica i etičkih dilema.

3. Atraktivnost mračnog turizma

Kako turizam postaje sve dostupniji, ponajviše unutar zadnjih par godina s pojavom online turističkih tura i ponuda, s njim raste i potražnja za novim i uzbudljivim. Stalna želja za novim iskustvima, zajedno s onim što stvara sve veću opsesiju smrću, stvorila je novi val turista. Međutim, većina je u određenom trenutku postala mračni turist, a da toga nije ni svjesna.

Mračni turizam nije novi koncept, već onaj koji se razvija. U filmu pod nazivom *Thrill Seekers* može se pronaći savršeno vizualno objašnjenje na pitanje što pokreće mračne turiste i zašto je tanaturizam atraktivan. . Film govori o novinaru koji upozna čovjeka koji se pojavljuje na raznim mjestima katastrofe kroz dugi niz godina. Nizom događaja otkriva se da je on čovjek 8iz budućnosti u kojoj tvrtka – *Thrill Seekers* - putnicima nudi priliku putovanja u prošlost u vrijeme raznih katastrofa neposredno prije nego što se dogode. Vide se prikazi ljudi kako šecu palubom Titanika prije nego što udari u santu leda ili kako uživaju u letu prije nego što svi poginu u nesreći, sve vrijeme postoji mogućnost napuštanja putovanja u točno vrijeme kako bi se izbjegla vlastita smrt.

Kroz istraživanje ovog fenomena može se zaključiti kako mnogi turisti traže upravo takva iskustva uz limitacije današnje tehnologije, no kako se mračni turizam i tehnologija razvijaju, takav scenarij nije daleko od stvarnosti.

3.1. Ponuda i potražnja mračnog turizma

U zadnjih par godina dolazi do naglog porasta u broju atrakcija i iskustava koja bi mogla udovoljiti mračnim turistima. Sve veći broj ljudi želi profitirati od mjesta smrti u svrhe turističkih atrakcija. Sam primjer toga nalazi se u već spomenutom poznatom terorističkom napadu koji se dogodio 11 .rujna 2001. godine kada je farmer u Pennsylvaniji ponudio obilazak

mjesta nesreće leta 93 Air Uniteda što je, nakon uklanjanja ostataka, bilo samo prazno polje. Tamni turizam se tako među mnogima označava kao dio turističkog fenomena.

Za Foleya i Lennona mračni je turizam, u osnovi zapadnjački fenomen, „utemeljen na nenamjenskim posjetima iz slučajnog pronalaska destinacije, itinerera turističkih tvrtki ili znatiželjnih koji se nalaze u blizini“⁹. Time se, prema mišljenju dva istraživača, potražnja za tanaturizmom stvarala nenamjerno no sada je dio programa turističkih tvrtki, s ciljem da zarade novac dovodeći turiste u 'mračno' područje koje se nalazi blizu ruta po kojima vodiči vode. U ovom slučaju, navedeni istraživači izjavljaju da je tamni turizam primarno usmjeren na ponudu. Potražnja i ponuda su dinamične i uvijek se mijenjaju, a to najbolje vidimo na primjeru Londonskih tamnica koje su oduvijek prikazivale zastrašujuće i kultne skulpture. Ti su izlošci bili glavni razlog posjeta tolikog broja ljudi. Može se pretpostaviti da kada bi uprava odlučila ukloniti jednu od tih atrakcija, primjerice električnu stolicu radi koje ljudi najčešće i dolaze, a koje nema veze s povijesti londonskih tamnica, potražnja bi se brzo smanjila.

Unatoč sve većem broju podataka još uvijek nije jasno postaje li tanaturizam popularniji zbog sve veće ponude i raznolikosti atrakcija ili zbog sve većeg zanimanja ljudi. Kao što je navedeno u poglavlju 2.2. spektar ponude i potražnje tanaturizma vrlo je komplicirana te su siva turistička ponuda i siva turistička potražnja najveći faktori i svojevrsno međuovisni. Turisti koji su fascinirani smrću, ali posjećuju neplanirana mračna turistička mjesta, zahtijevaju sivi turizam to jest potiču sivu turističku potražnju. Siva turistička ponuda bi tako definirala mjesta koja su namjerno osnovana za eksploataciju smrti, privlačeći posjetitelje sa manjim zanimanjem za smrt.

3.2. Motivi mračnih turista

Ono što mnoge privlači kod tanaturizma je mogućnost emocionalnog prepuštanja mjestu tragedije, no koliko je većinskoj populaciji to bizarno, toliko je važno da se ljudi bave svojom prošlošću i kulturom. Posjećujući mračna turistička mjesta, mračni turist daje si vremena za razmišljanje o povijesti (s obzirom da je usko povezan s obrazovnim turizmom) osobito u slučajevima najmračnijeg turizma i posljedicama koji su određeni događaji ostavili za sobom u širem spektru. Mnogim je ljudima ovo dominantna, ako ne i glavna motivacija prakticiranja mračnog turizma. Iako mračni turizam nije svakodnevni, veseli način provođenja slobodnog

---

⁹ Peter Robinson, *Tourism: The Key Concepts*

vremena, mnogi ljudi uživaju u obrazovnom aspektu koji dolazi s njim usprkos široke sociodemografske skupine.

Mračni turizam oduvijek je bio predmet interesa akademskih krugova, u jednom obliku ili drugom. Definiranje jedinstvenog izvora koji privlači turista na mjesto koje je nekoć bilo svjedokom niza katastrofa poput genocida i velikih ljudskih patnji, i dalje je zbunjujuće pitanje obavijeno enigmom. Cijela je problematika stavljena pod objektiv, a donošenje zaključka u ovo vrijeme bilo bi prerano osim ako se ne pokrene daljnje istraživanje stvarnog motiva koji stoji iza tanaturizma. Iz psihološkog kuta, znati više o turističkim afinitetima važan je kriterij za oblikovanje strategija i politika koje će podržati rast turističke industrije i pružiti snagu.¹⁰

3.3. Etičnost mračnog turizma

Mračni turizam, koji koristi tabu-teme kao centar svoje ponude i komercijalno iskorištava ono zastrašujuće, uvijek je pokretao moralne sukobe na kolektivnoj i individualnoj razini, istovremeno pružajući nove prostore putem kojih se moral komunicira, preoblikuje i dopunjuje. Iako se ranije studije mračnog turizma fokusiraju na kolektivne pojmove morala s naglaskom na razumijevanje i način na koji se povijest i informacije mračnih turističkih atrakcija predstavljaju unutar turističke ponude tj. za turističku potrošnju. Individualne razlike turističkog morala i osobne perspektive kao i načini na koji se turisti nose sa smrću i njezinim raznim oblicima većinski je zapostavljeno zato što ne može biti analizirano i svrstano u brojke, iako nosi veliki značaj. Kako bi razumjela raznoliko ponašanje koje turisti pokazuju na emocionalno osjetljivim ili kontroverznim mjestima i različite načine na koje opravdavaju svoje postupke, znanstvenica Nitasha Sharma, analizirala je narative međunarodnih turista u Indiji, na prostoru predviđenom za kremiranja, koji su zainteresirani za rituale povezane sa smrću. U svom radu pokrenula je razgovor o "moralnim mehanizmima" koji su uključeni u jednu od najčešće i najbezopasnije aktivnosti u turizmu, fotografiranje, točnije turističku prosudbu prema fotografiranju rituala povezanih sa smrću. Primijećeno je da tlo kremiranja kao turistička atrakcija služi kao simbolični prag između moralnog i nemoralnog, kao prostor za turiste gdje mogu testirati svoju moralnu sposobnost u suzdržanom obliku. Međutim ono se također opisuje kao proaktivno te se spominje kako je provokativno ponašanje među turistima češće ako se "odvoje" od procesa unutar njihovih akcija koji se povezuje s moralnim

---

¹⁰ <https://drprem.com/travel/history-dark-tourism/>

ponašanjem, koristeći različite mehanizme moralnog razdvajanja. Ovakvo ponašanje nastaje prilikom umanjivanja i normaliziranja ljudskog djelovanja tijekom moralnog odcjepljenja, što turistima omogućava ne preuzimanje odgovornosti nad posljedicama svojih djela.

Moral je društveni konstrukt sastavljen od skupa vrijednosti koji su dogovoreni između pojedinaca i društva.¹¹ Razlikuje se unutar i između kultura te ovisi o moći koja je ustanovljena unutar nekog društva i prostornom kontekstu. Mračni turizam je fenomen u kojem je pojam morala podvrgnut neprestanom preispitivanjima, posebno u medijima. On pruža nove prostore u kojima se nemoralnost predstavlja kao dio suvremene potrošnje i u kojima se moral konstantno preispituje i preoblikuje, pogotovo u današnje vrijeme kada je individualnost bitan aspekt u društvu. Upravo radi razvoja tehnologije i procesa individualizacije ljudi se sve više oslanjaju na sebe kada je moral u pitanju i kada su suočeni sa posljedicama svojih odluka sami dolaze do objašnjenja i opravdanja.

Najveći problem koje društvo ima s mračnim turizmom je kada turist konzumira sadržaj bez osobne poveznice s njime. Osoba koja posjećuje memorijal 11. rujna zato što je osoba u obitelji stradala u toj nesreći ili ona koja posjećuje okultna nalazišta zato što je dio njihove kulture povezan s njime ima "opravdan razlog" te se nanjih gleda kao moralno korektne. Ukoliko mračni turist posjećuje mjesta katastrofe ili masovnih ubojstava samo kako bi "uživao" u sadržaju i ponudi, njihov se moral preispituje te se na njih gleda kao problematične i potencijalno opasne pojedince. Fascinacija s mračnim je oduvijek bila odbacivana zato što se dotiče nečeg nepoznatog i nečeg što se ne masovno nikad nije konzumiralo, prakticiranje istog kroz povijest se uvijek odvijalo iza zatvorenih vrata pod zaštitom mraka. Mnogi mračni turisti povezuju iskustva sa spiritualnim što se povezuje s ranim početcima mračnog turizma u obliku hodočašća. Neki vjeruju kako biti u blizini smrti im pomaže prihvatiti vlastitu moralnost i približiti se autentičnom iskustvu života, dok drugi koji prakticiraju nekonvencionalne oblike spiritualnosti (paganizam) vide te prostore kao mjesta jedinstvene energije.

Turisti koji prakticiraju sotonizam, kao što se može pretpostaviti, česti su posjetitelji mračnoga i sama poveznica s ovom vrstom vjerovanja ostavlja mračni turizam na lošem glasu no iako sam naziv asocira na nešto okultno i opasno, velika većina ne štuje Lucifera kao ikonu već ideju koju on predstavlja: odvajanje od normi, pobuna protiv nepravde, zalaganje za samostalnost i slobodno izražavanje i slično. Takve needucirane poveznice koje nastaju u društvu naglašavaju problematiku tanaturizma, ali s obzirom da je ono pitanje koje se sastoji

---

¹¹ Pennycook, Alastair. (2017). The Cultural Politics of English as an International Language.

od više slojeva i preklapanja vjeruje se kako se neće uskoro definirati je li mračni turizam podržana ideja.

4. Primjeri mračnog turizma u svijetu

Primjeri mračnog turizma mogu se pronaći na svakom od kontinenata na svijetu i u velikoj većini država. Dok se mnogi prostori ponose svojom ponudom, drugu se srame svoje tamne povijesti i tipa ljudi koje ona privlači. Bogatstvo ponude unutar lokacija ovisi o puno čimbenika; religija, lokalna kultura i ograničenja tj, zakoni te razvoj i demografija su samo od nekih koji ukoliko spadaju pod konzervativnije, smanjuju istu.

Na mnogim turističkim stranicama te stranicama koje služe u svrhu edukacije o ovom tipu turizma mogu se pronaći nekakvi oblici rangiranja mjesta mračnog turizma. Drže li se već uspostavljenog spektra mračnog turizma ili imaju svoj može se primijetiti kako svaki sadrži dodatna objašnjenja i opise, kako bi se specifikacije ponude približile potencijalnom turistu, s obzirom da dolazi do velikog broja preklapanja interesa.

Primjer se nalazi na stranici dark-tourism.com gdje se predstavljena vrsta rangiranja pod nazivom *darkometer ratings* (ili tamnometri) koja je bazirana na skali od 1 do 10, broj jedan označavajući najbljeđi turizam sa mjestima kao što su spomenici ili muzeji, dok deset označava najmračnije od mračnog kao što je Aushwitz. Također spominje se lista s Top 20 mračnih destinacija no „one ne moraju imati najbolju ocjenu – neke su tu iz drugih razloga, poput bizarnosti, osamljenosti ili povijesnog značaja izvan čisto mračnog elementa. Također, nekim gradovima s više zasebnih mračnih lokacija može biti dodijeljena ocjena koja ne slijedi nužno aritmetički prosječnu ocjenu pojedinih mjesta u tom gradu zajedno. Na primjer, Berlin, kao "glavni grad mračnog turizma" dobiva ocjenu 10, iako nijedno od pojedinačnih mjesta koja se mogu posjetiti u tom gradu nemaju tako visoku ocjenu. Suprotno tome, grad u cjelini može dobiti nižu ukupnu ocjenu nego što bi dobio iz prosjeka svih pojedinačnih mračnih atrakcija u tom gradu zajedno, kao što su Amsterdam ili Budimpešta. To je povezano s nizom i brojem mračnih atrakcija u gradu, kao i sa razmatranjima koliko su to značajne za cjelokupni dojam grada. U Berlinu su mnogi od njih prilično bitni za turističku industriju, dok u, Tokiju igraju prilično marginalnu ulogu.“

U njihovom pogledu daleko je korisnije predstaviti mračna mjesta prema pitanjima kao što su koliki dio atrakcije je replika, ostavlja li upečatljiv prvi dojam, koliko je prošlo od događaja ili je li emocionalno zahtjevna atrakcija. Dakle, postoji mnogo čimbenika mračne ponude u svijetu koji ovise ne samo o mjestu u kojem se nalazi i njegovim karakteristikama već i dojmu koji ostvari.

4.1. Sjedinjene Američke države

Sjedinjene Američke Države nude nevjerojatno raznoliku ponudu i velik broj mjesta za mračne turiste, od prilično egzotičnih stvari na crnom spektru, do neizmjereno popularnih i dobro razvijenih blijedih atrakcija.

Slika 2 Ulaz u muzej smrti u Los Angelesu

Izvor 2 <http://www.museumofdeath.net/info> (20.07.2021.)

Muzej smrti u Los Angelesu jedan je od najkontroverznijih muzeja na svijetu. Osnivači ove ustanove, J. D. Healy and Catherine Shultz, posvetili su ovaj objekt "smrti u svim njenim pojavama" kada su ga otvorili 1995. godine. Rekli su kako je motivacija bila to što su „htjeli da se ljudi osjećaju sretno što su živi. "Muzej se sastoji od zbirke različitih pogrebnih atributa kao što su alati za balzamiranje tijela, autopsije, kolekcija fotografija s prikazima pogubljenja, posljedica prometnih nesreća, "aktivnosti" serijskih ubojica, manijaka i dr. Muzej je tako posebno poznat po sačuvanoj glavi Henria Landrua "The Bluebeard of Gambais", zloglasnog ubojice žena iz Francuske koji je bio aktivan početkom 20. stoljeća. Ovaj je muzej primjer mračnog turizma koji je vođen ponudom.

Kao objekt spadao bi pod sivi spektar mračnog turizma, u kategoriji tematski parkovi mračnog turizma/mračne izložbe, no radi posjetitelja koje privlači spada pod najtamniji mračni turizam.

Slika 3 Eastern State Penitentiary fotografiran odozgora kako bi se vidjela konstrukcija

Izvor 3 <https://www.easternstate.org/> (20.07.2021)

Eastern State Penitentiary (kaznionica) u Pensilvaniji nekad je bila najpoznatiji i najskuplji zatvor na svijetu, ali danas stoji u ruševini, praznih ćelijskih blokova i stražarskih kula. U njegovim ćelijama nekad su se nalazili mnogi najozloglašeni američki zločinci, uključujući "Slick Willie" Sutton i "Scarface" Al Capone. U vrijeme otvaranja 1829. godine bila je najveća zgrada javnog sektora u SAD-u. Njegov arhitektonski raspored u obliku kotača postao je mjerilo za izgradnju stotina zatvora kasnije. Danas pretvoren u turističku atrakciju, zatvor nudi dnevne i noćne ture koje se mogu provesti samostalno i uz vodiča. Posebno je popularan među lovcima na duhove radi povijesti koju ima s okrutnim načinom tretiranja svojih zatvorenika, gdje umjesto da se pokaju, mnogi zatvorenici jednostavno su poludjeli kroz godine izolacije u prisilnoj šutnji, i poznatih ličnosti koje su boravile tamo. Ovaj objekt spadao bi pod najtamniji spektar mračnog turizma, u kategoriji tamnica i zatvora, no radi posjetitelja koje privlači može se svrstati i u sivi turizam (lovci na duhove).

Slika 4 Ground Zero memorijal, prostor gdje su nekada stajali Blizanci ispisan imenima ljudi koji su stradali

Izvor 4 <https://www.911memorial.org/> (20.07.2021)

Ground Zero mjesto je na kojem su nekada stajali Blizanci Svjetskog trgovinskog centra na Manhattanu, New York, SAD. Uništeni su u terorističkim napadima 11. rujna u kojima je preminulo gotovo 3000 ljudi, velika većina prilikom urušavanja Svjetskog trgovinskog centra. Šok bio je neizmjeran širom svijeta te su mnogi ljudi uspoređivali događaj s uništenjem izazvanim atomskom bombom (Hirošima i Nagasaki) te je tako došlo do naziva *Ground Zero*, izraz koji se obično koristi za označavanje hipocentra nuklearne eksplozije u atomskim ispitivanjima, metaforički je prebačen na mjesto WTC-a. Iz ovog razloga je to jedno od najmračnijih mjesta u suvremenoj Americi i zasigurno o kojem se najviše i najčešće govori. Službeni nacionalni spomenik otvoren je 2011., a 2014. nadopunjen je memorijalnim muzejom na tom mjestu. Zajedno oni čine, ono što se smatratra, jednim od vodećih svjetskih mjesta za mračni turizam. Kao objekt spadao bi pod blijedi spektar mračnog turizma, u kategoriji memorijalnog turizma i turizma katastrofa.

4.2.Europa

Slika 5 Čišćenje područja oko nuklearne katastrofe u Černobilu

Izvor 5 <https://www.nationalgeographic.com/culture/article/chernobyl-disaster> (20.07.2021)

Černobil u Pripjatu, Ukrajina, poznat je po najtežoj nuklearnoj katastrofi na svijetu koja se odvila 1986. godine. Eksplozija reaktora izbacila je radioaktivno zagađenje na golemom području, uzrokujući široku ljudsku patnju i prisilivši evakuaciju cijele regije. Grad Pripjat je sam po sebi glavna atrakcija, te turisti u individualnim ili grupnim turama autobusom istražuju napuštene bolnice, prodavaonice, popularni zabavni park i druge tmurne spektakle mjesta. Černobil i Pripjat nalaze se na turističkoj mapi mračnih turista otkako se radioaktivna zona isključenja koja ih okružuje otvorila za posjetitelje 2011. godine, ali nedavno je djelomično potaknuta pokretanjem popularne HBO mini serije "Černobil". Kao objekt spada pod najtamniji mračni turizam, u kategoriji turizma katastrofa.

Slika 6 Groblje Pere-Lachaise u Parizu

Izvor 6 <https://www.britannica.com/place/Pere-Lachaise-Cemetery> (20.01.2021)

Groblje Perre Lachaise u Parizu, Francuskoj jedno je od najpoznatijih groblja na svijetu, a vrlo vjerojatno i najposjećenije od turista. Groblje je osnovano 1804. godine, kada su groblja u središtu Pariza bila zabranjena (pa čak i uklonjena). Zajedno s Montparnasseom, Montmatreom i Passyjem (uz Eiffelov toranj) jedno je od četiri "nova groblja" koja su se tada nalazila na periferiji grada. Najveće je među nabrojenima, a kako je u 19. stoljeću postajalo sve popularnije, postalo je i prilično pretrpano. To je moglo narušiti izvorni dizajn i izgled groblja koji je uređen poput parka, ali što se tiče njegove mračne atmosfere, to je zasigurno pridonjelo popularnosti. Uistinu, na nekim od poznatih grobova može doći i do gužve. Mnogo ljudi dolazi s glavnom namjerom da vide određene grobove poznatih ljudi ovdje pokopanih kao što su Oscar Wilde, Honore de Balzac, Maria Callas, Frederic Chopin, Edith Piaf, Gertrude Stein i mnogi drugi. Također, postoji čitav dio s spomenicima raznim koncentracijskim logorima. Ovo je dio kategorije turizma groblja, te nalazi se na bližoj strani spektra mračnog turizma,

Slika 7 Prikaz panorame Auschwitza

Izvor 7 <https://panorama.auschwitz.org/> (20.07.2021)

Naziv Auschwitz označava strahote holokausta kao riječ sama po sebi, smješten u Poljskoj on nosi titulu najvećeg i najsmrtonosnijeg od svih nacističkih koncentracijskih logora smrti. Nalazište na jugoistoku Poljske pretvoreno je u spomen nakon završetka Drugog svjetskog rata, a u posljednjih nekoliko godina postalo je i glavno turističko odredište. Auschwitz je često nazvan utjelovljenjem cjelokupnog mračnog turizma, a sa brojem turista koji ga posjećuje svake godine (više od dva milijuna ljudi godišnje) se to i dokazalo. Izložci koji se sastoje od predmeta ljudi koji su prisiljeni raditi u logoru jedan je od rijetkih u svijetu, sa 3.800 kovčega, 80.000 cipela te desecima tona ljudske kose (nagađa se).

Slika 8 Sipele u izlogu muzeja u Auschwitzu

Izvor 8 <https://www.holocaustmatters.org/shoes-mean-life-or-death/> (20.07.2021)

Ovo je jedno od rijetkih mjesta na kojem se turizam posebnih oblika susreće sa masovnim turizmom no to uzrokuje potrebu za strogim režimom "kontrolne gomile", kao i preispitivanje etičnosti horda turističkih grupa, trgovina suvenirima i brzom hranom. Auschwitz je u svakom pogledu u crnom spektru te se nalazi u kategoriji turizma holokausta i mjesta ratnih sukoba.

Slika 9 Instalacija unutar Vukovarske bolnice

Izvor 9 <https://www.shutterstock.com/search/vukovar+hospital> (20.07.2021)

U Hrvatskoj se nalazi više atrakcija mračnog turizma no najpoznatije su Vukovarska bolnica i Goli otok. Rekonstrukcija podrumskih prostorija bolnice gdje je nekoliko stotina ljudi potražilo utočište tijekom bitke za Vukovar 1991. godine nalazi se upravo u Vukovaru u Hrvatskoj. Odavde su odvedene žrtve događaja na Ovčari te je ovaj memorijalni prostor, na autentičnom mjestu i poprilično vizualan. Nalazi se u više kategorija s obzirom na povijest: ratni turizam, medicinski i turizam duhova, te je u tamnijem spektru.

Slika 10 Fotografija unutrašnjosti jedne od ćelija na Golom otoku

Izvor 10 <https://www.thedubrovniktimes.com/news/croatia/item/3052-goli-otok-croatia-s-darkest-secret-revealed-on-national-geographic> (20.07.2021)

Goli otok je bivši zatvorski otok tik uz jadransku obalu Hrvatske, između kopna i otoka Raba. Prvotno osnovano za političke zatvorenike u bivšoj Jugoslaviji, kasnije je imao i svakodnevne zatvorenike. Zatvorenici su morali obavljati prisilni rad u kamenolomima i raznim radionicama, a često su ih stražari maltretirali na okrutne načine pa se iz tog razloga često naziva "Titovim Gulagom" ili "Hrvatskim Alcatrazom". Zatvor je zatvoren krajem 1980-ih i od tada stoje napušteni ćelijski blokovi, radionice i upravne zgrade. Otok i njegove ruševine u međuvremenu su postale svojevrsna atrakcija za posjetitelje, a u ljetnoj sezoni tamo idu redoviti turistički brodovi.

4.3. Japan

Među najpoznatijim mjestima mračnog turizma u Japanu je *Suicide Forest* ili šuma Aokigahara. Većina mračnih mjesta koja se mogu posjetiti izvan Tokija nalaze se na južnoj polovici zemlje, počevši od Hirošime na jugozapadu najvećeg japanskog otoka Honshu i protežući se do samog dna južnog otoka Kyushu i otoka Okinawa. Otok, Hashima, ima potpuno drugačije karakteristike: to je napušteni otok s industrijskim "gradom duhova" koji odaje post-apokaliptični izgled.

Slika 11 Fotografija unutrašnjosti šume Aokigahara

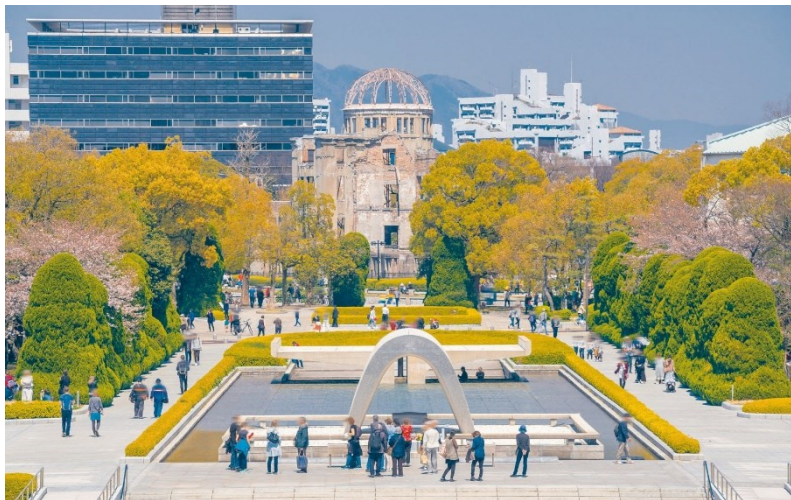

Izvor 11 <https://www.nytimes.com/2018/01/05/world/asia/suicide-forest-japan-logan-paul.html> (20.07.2021)

Šuma Aokigahara u Japanu, poznata i pod nazivom More drveća. Š se nalazi u podnožju planine Fuji, koja raste na tlu ugasle lave, što je posljedica posljednje velike erupcije planine Fuji 864. g. prije Krista.

Iako jedna od najljepših šuma na svijetu, najpoznatija je kao odredište za ljude koji razmišljaju o samoubojstvu. Od 1950-ih godina, zabilježeni broj samoubojstva u šumi raste od 10 do 30 godišnje sa iznimkom u godini 2003. kada je otkriven rekordan broj od 105 žrtava. Spiritualisti vjeruju da su duše ljudi koji su počinili samoubojstvo tamo zarobljene u šumi tako stvarajući paranormalnu aktivnost; odavde potječe mit o duhovima pod nazivom *Yūrei* koji su opisani kao lebdeći ljudski oblik bez stopala. Uz to, imaju dugu crnu kosu i nose bijeli kimono koji se koristi tijekom pogrebnih rituala. Također, zbog bogatih taloga magnetskog željeza u vulkanskom tlu na tom području kompas često ne rade te je ovaj fenomen pridodan paranormalnoj aktivnosti što isto rezultira u razvoju turizma duhova. Iako poznata po mračnom turizmu, turističke agencije Japana trude se poticati turizam na temelju ljepote šuma i raznovrsnosti flore i faune, iz poštovanja prema žrtvama. Ona se nalazi u kategoriji tamnijeg turizma, no u posljednjim godinama sve se više naginje sivom, nalazi se u kategoriji turizma duhova.

Slika 12 Ulaz u Park Mira u Hiroshimi

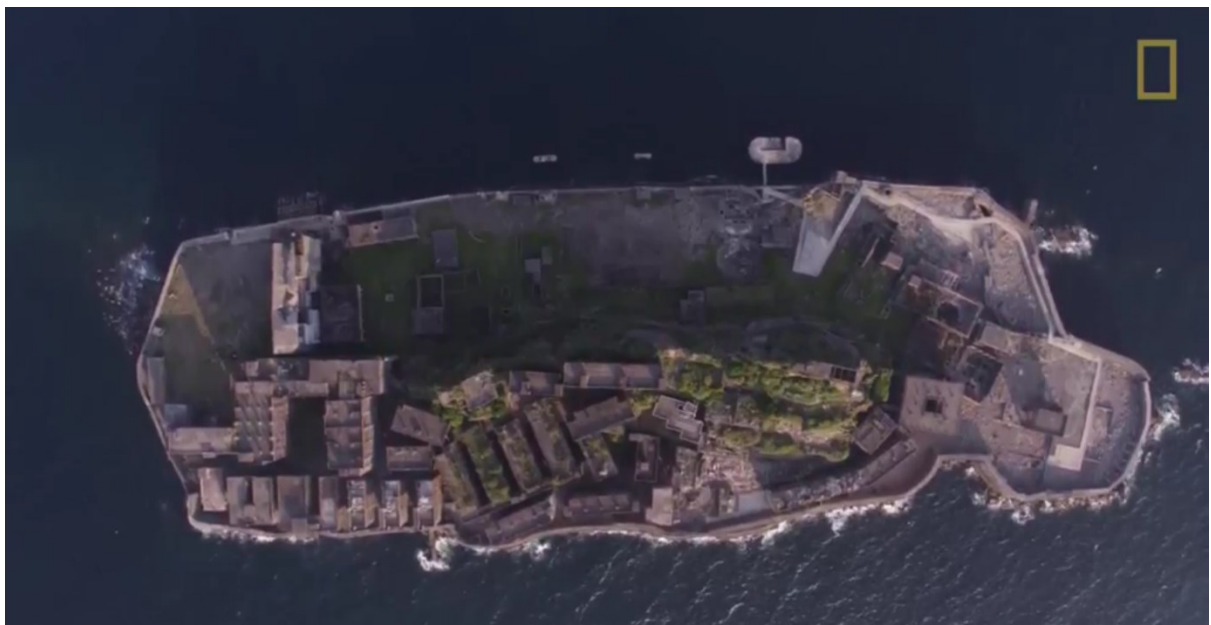
Izvor 12 <https://www.evaneos.com/experiences/493-visit-the-peace-memorial-park-in-hiroshima/> (20.07.2021)

Središnji memorijalni prostor posvećen obilježavanju bombaškog napada na Hirošimu nalazi se u memorijalnom Parku Mira zajedno sa Memorijalnim Muzejem Mira, kao i raznim spomenicima. Zauzima cijelo područje sjeverne polovice otoka, od Bulevara Mira kod njegove južne granice pa sve do mosta Aioi, koji je bio cilj meta u bombardiranju.

U vrijeme bombardiranja ovo je područje bilo gusto naseljen, užurban dio grada Hirošime, ali budući da su gotovo sve zgrade ovdje bile drvene, nakon atomskog bombardiranja nije preživjelo ništa osim betonske ljuske nekadašnje hale za gorivo, koja danas stoji pod nazivom *Rest House*.

Nakon rata, kad su se ljudi počeli vraćati, predloženo je da se ovo pretvori u memorijalni prostor što je značilo ponovno preseljenje ljudi koji su se doselili. No, ideja je nije naišla na veliki otpor i već na prvu godišnjicu bombardiranja ovdje su se održavali događaji. 1948. godine započeo je pokret "Ne više Hirošima", a 1949. godine donesena je odluka o gradnji spomenika miru u Hirošimi. Kanata grobnica za žrtve A-bombe bio je prvi službeni spomenik, a n sije je dodano još jedno obilježje i muzej. Danas Park mira čini veliki kompleks od 60 spomenika/memorijala , uglavnom na samom otoku, ali i na istočnoj obali rijeke, sve do A-Bomb kupole. Hiroshima se nalazi u kategoriji tamnijeg turizma, iako bi radi kategorije memorijalnog turizma u kojem se nalazi trebao biti pod bljedom, također spada u turizam katastrofa i ratni turizam.

Slika 13 Otok Hashima iz zraka

Izvor 13 <https://www.nationalgeographic.com/science/article/japan-hashima-battleship-island-abandoned-ghost-town-one-strange-rock-science-spd> (20.07.2021)

Hashima, poznatiji pod nadimkom „Gunkanjima“, mali je otok na moru južno od Nagasakija u Japanu, na kojem se nalazi jedan od najposjećenijih 'gradova duhova' (ghost town) u svijetu. Njegovo ime u prijevodu znači "otok bojnog broda" zato što silueta otoka iz nekih kutova slični na siluetu ratnog broda. Budući da su se ispod Hashime podmorski slojevi ugljena crpili do 1974. godine može se zaključiti kako je grad izvorno izgrađen za smještaj rudara i njihovih obitelji. Ono što je nekad bilo najgušće naseljeno mjesto na Zemlji sada je prazno i propada.

Slika 14 Fotografija napuštenih zgrada na otoku Hashima

Izvor 14 <https://www.nationalgeographic.com/science/article/japan-hashima-battleship-island-abandoned-ghost-town-one-strange-rock-science-spd> (20.07.2021)

Što se tiče turističke ponude, od 2009. odvijaju se turistički izleti brodom, koji su dobili poticaj kada je 2015. godine Hashima proglašena mjestom svjetske baštine. Međutim, ove ture vode samo do tri vidikovca na sigurnoj udaljenosti od urušavanja zgrada, koja ostaju zabranjena za svakodnevne turiste. Na ovim vođenjima nedostaje prikaz zaista mračnih dijelova povijesti Hashime, kao na primjer japanska uporaba korejskih i kineskih prisilnih radnika u rudnicima ugljena tijekom Drugog svjetskog rata. S obzirom da nema snažnih karakteristika mračnog turizma Hashime se nalazi u kategoriji blijedog turizma duhova.

5. ZAKLJUČAK

Atrakcije mračnog turizma zahtijevaju duboko razumijevanje unutar kulturnog, društvenog, povijesnog i političkog konteksta, učinkovito tumačenje i razvoj. Bilo da ljudi posjećuju ova mjesta radi sjećanja, obrazovanja ili zabave, uvijek će postojati problematika koja se odnosi na mnoge mračne atrakcije: je li etično i moralno prodati, promovirati ili ponuditi smrt za turističku konzumaciju. Pozornost koja se pridaje događajima smrti, patnje i zločina i kasnijem razvoju tamnih turističkih mjesta pripisuje se prirodnoj ljudskoj znatiželji prema smrtnosti i mračnijim aspektima čovječanstva.

Cilj ovog rada je ispunjen tako što je mračni turizam kao pojam definiran i pobliže objašnjen te je odgovoreno na pitanje što određuje ponudu i potražnju tamnoga turizma te djelomično odgovoreno pitanje same etičnosti tamnog turizma.

Rad je podijeljen na tri glavna dijela. U prvom i drugom dijelu rad se fokusira na pobliže objašnjavanje pojma i povijesti mračnog turizma, njegove podjele i kategorizacije te motivacije mračnih turista i ponuda i potražnja. Definirano je kako se mračni turizam nalazi na "spekturu tame" te se on dijeli na blijedi turizam, sivu ponudu i potražnju te tamni ili crni turizam. Kategorije unutar mračnog turizma su: tematski parkovi mračnog turizma, mračne izložbe, tamnice i zatvori, groblja, svetišta, mjesta ratnih sukoba i mjesta genocida, turizam katastrofa, turizam duhova i turizam holokausta i drugi. Mnogi su znanstvenici pokušali definirati što ljude koji nisu osobno povezani sa događajima mračne atrakcije, motivira na posjećivanje mračnih atrakcija. Međutim, određivanje jednog razloga nije moguće jer je ovo iskustvo kao i svako drugo, subjektivno, te iako turisti imaju zajedničke interese, motivacija je uglavnom unutarnja.

Pitanje etičnosti odgovoreno je na način da će odgovori uvijek biti subjektivni i kompleksni. Neki će taj pojam shvatiti kao izrazito zlokoban oblik zabave koji bi trebalo ostaviti na miru dok će drugi uživati u prizorima i povijesti. U posljednjem dijelu nalaze se primjeri mračnog turizma na prostorima SAD-a, Europe i Japana uz vizualne prikaze kako bi se bolje ilustrirao koncept mračnog turizma.

Hipoteza rada je potvrđena: mračni je turizam je primjereni oblik turizma dok god se teme obrađuju s poštovanjem prema žrtvama, te je njegov razvojni potencijal velik za turističku destinaciju.

POPIS LITERATURE

Knjige

1. Kesar, O., i Tomas, P. (2014) . 'OBILJEŽJA I DOSEZI RAZVOJA MEMORIJALNOG TURIZMA U HRVATSKOJ', Liburna, 3(1), str. 0-0. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/145027>
2. Nitasha Sharma (2020) Dark tourism and moral disengagement in liminal spaces, *Tourism Geographies*, Preuzeto s:
3. Njegovan, A., i Bagarić, L. (2020). 'POTENCIJAL MRAČNOG TURIZMA KAO TURISTIČKOG PROIZVODA DESTINACIJE', Zbornik radova Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, (26), str. 9-28. Preuzeto s: <https://doi.org/10.46458/27121097.2020.26.9>
4. Pennycook, Alastair. (2017). *The Cultural Politics of English as an International Language*. Preuzeto s:
5. Peter Robinson, (2012.), *Tourism: The Key Concepts*, Oxfordshire, Routledge.
6. Rojek, Chris (1991) *Ways of escape : modern transformations of leisure and travel*. PhD thesis, University of Glasgow. Preuzeto s:
7. Stone, P. i R. Sharply, *The Darker Side of Travel, The Teory and Practice of Dark Tourism*, Bristol, Buffalo, Toronto, Channel View Publications, 2009.

Internet

1. 911 Memorial, <https://www.911memorial.org/> (20.07.2021)
2. Auschwitz, <https://panorama.auschwitz.org/> (20.07.2021)
3. Britannica, <https://www.britannica.com/place/Pere-Lachaise-Cemetery> (20.01.2021)
4. Dark tourism explained: What, why and where, www.tourismteacher.com (20.07.2021)
5. Dark Tourism, <http://www.dark-tourism.com/index.php/darktourism> (18.07.2021)
6. Dark Tourism: Concepts, Typologies and Sites, https://www.scitechnol.com/peer-review/dark-tourism-concepts-typologies-and-sites-oSTE.php?article_id=4911 (19.07.2021)
7. Dark Tourists, <https://darktourists.com/> (18.07.2021)
8. DR. Prem Travel and Tourism, <https://drprem.com/travel/history-dark-tourism/> (21.07.2021)

9. Eastern State Penitentiary, <https://www.easternstate.org/> (20.07.2021)
10. Evaneos, <https://www.evaneos.com/experiences/493-visit-the-peace-memorial-park-in-hiroshima/> (20.07.2021)
11. Holocaust Matters, <https://www.holocaustmatters.org/shoes-mean-life-or-death/> (20.07.2021)
12. Museum of death, <http://www.museumofdeath.net/info> (20.07.2021.)
13. National geographic <https://www.nationalgeographic.com/science/article/japan-hashima-battleship-island-abandoned-ghost-town-one-strange-rock-science-sp/> (20.07.2021)
14. National geographic <https://www.nationalgeographic.com/science/article/japan-hashima-battleship-island-abandoned-ghost-town-one-strange-rock-science-sp/> (20.07.2021)
15. National geographic, <https://www.nationalgeographic.com/culture/article/chernobyl-disaster> (20.07.2021)
16. National Park Service, History and Culture <https://www.nps.gov/flni/learn/historyculture/index.htm> (23.07.2021)
17. Shutterstock, <https://www.shutterstock.com/search/vukovar+hospital> (20.07.2021)
18. The Dubrovnik Times, <https://www.thedubrovniktimes.com/news/croatia/item/3052-goli-otok-croatia-s-darkest-secret-revealed-on-national-geographic> (20.07.2021)
19. The New York Times, <https://www.nytimes.com/2018/01/05/world/asia/suicide-forest-japan-logan-paul.html> (20.07.2021)

POPIS SLIKA

1. Slika 1. Spektar mračnog turizma	6
2. Slika 2. Ulaz u muzej smrtu u Los Angelesu	16
3. Slika 3. Eastern State Penitentiary fotografiran odozgora kako bi se vidjela konstrukcija	17
4. Slika 4. Ground Zero memorijal, prostor gdje su nekada stajali Blizanci ispisan imenima ljudi koji su stradali.....	18
5. Slika 5. Čišćenje područja oko nuklearne katastrofe u Černobilu	19
6. Slika 6. Groblje Pere-Lachaise u Parizu	20
7. Slika 7. Prikaz panorame Auschwitza	21
8. Slika 8. Sipele u izlogu muzeja u Auschwitzu.....	21
9. Slika 9. Instalacija unutar Vukovarske bolnice.....	22
10. Slika 10. Fotografija unutrašnjosti jedne od ćelija na Golom otoku.....	22
11. Slika 11. Fotografija unutrašnjosti šume Aokigahara.....	23
12. Slika 12. Ulaz u Park Mira u Hiroshimi	24
13. Slika 13. Otok Hashima iz zraka.....	25
14. Slika 14. Fotografija napuštenih zgrada na otoku Hashima	26